

РЕЦЕНЗИЯ

на дисертационен труд

за придобиване на образователната и научна степен „доктор”

Автор на рецензията: доц. д-р Бистра Кирилова Мизова (СУ “Св. Климент Охридски”, Факултет по педагогика, катедра “Дидактика”)

Научна област: Педагогика

Професионално направление: Педагогика на обучението по ...

Научна специалност: Методика на обучението по български език и литература в началния етап на образованието

Университет: СУ “Св. Климент Охридски”

Факултет: Факултет по педагогика

Катедра: Дидактика

Тема на дисертацията: *ФОРМИРАНЕ НА ЛИТЕРАТУРНИ И СОЦИОЛИНГВИСТИЧНИ КОМПЕТЕНТНОСТИ У УЧЕНИЦИТЕ В НАЧАЛНА УЧИЛИЩНА ВЪЗРАСТ ЧРЕЗ СЪВРЕМЕННА ЛИТЕРАТУРА ЗА ДЕЦА*

Автор на дисертацията: докторант Теодора Янкова Вълева

Научен ръководител: проф. дпн. Нели Иванова

Биографични данни за докторанта

Теодора Янкова Вълева е родена на 11.01. 1981 г. в гр. Бургас. През 2005 г. се дипломира като магистър по Славянска филология в СУ “Св. Климент Охридски”, а през 2016 г. получава магистърска степен по Предучилищна и Начална училищна педагогика в университета “Проф. д-р Асен Златаров” гр. Бургас. Професионалната кариера и опитът на Теодора Вълева като учител във всички етапи на училищното образование предпоставят високата ѝ ангажираност с проблемите на педагогическата теория и практика, които намират своето естествено продължение в избора ѝ да надгражда своите интересите и търсенията като докторант в областта

на Методиката на обучение по български език и литература в начален етап на образованието.

Данни за процедурата

Теодора Вълева е зачислена като задочен докторант на 01.02. 2020 г. (Заповед № РД 20-270/ 30.01.2020г.). След успешно приключила процедура по вътрешно обсъждане на дисертационния труд пред академичната колегия на катедра “Дидактика“ на Факултета по педагогика докторантката е отчислена предсрочно с право на защита на 25.04. 2023 г. С решение на Факултетния съвет на Факултета по педагогика (Протокол №12/25.04.2023) е разкрита процедура насочване на труда на докторантката за публична защита.

В своята цялост – от зачисляването до заключителната фаза на докторантурата – процедурата отговаря на изискванията на Закона за развитието на академичния състав на Република България и на Правилник за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в СУ „Св. Климент Охридски“.

Анализ на характеристиките на дисертационния труд и автореферата

Избраният от Теодора Вълева научен проблем е посветен на формирането на литературните и социолингвистичните компетентности в начална училищна възраст в рамките на обучението по български език и литература чрез методическите възможности на съвременната литература за деца. Темата на дисертационния труд адресира проблем, който е интересен и значим и като изследователско, и като педагогическо, а и като социално предизвикателство. Така формулираната проблемна област на дисертационното изследване кореспондира с личните и професионални убеждения на докторантката, че естетическата рецепция на действителността чрез художествената образност и символизация в

литературните произведения са пътят за приобщаване на подрастващите към културните постиженията на света и за постигане на тяхното развитие и процъфтяване като пълноценни личности.

Дисертационният труд е с общ обем от 214 стр., от които 158 стр. основен текст, справка за използваната литература, съдържаща 99 заглавия на библиографски и Интернет източници, 7 приложения, разположени върху приблизително 50 стр., съдържащи най-вече образци от диагностичен и експлораторен инструментариум, с които е реализирано научното изследване, както и визуализации на артефакти от опитаната работа на докторантката по прилагане на нейните авторски методически модел.

Трудът е структуриран в увод, три глави и завършва със заключение.

В първа глава е очертана концептуалната рамка на изследването, като в нея са открити три основни логически взаимнообвързани центъра. *Първият* е насочен към обзор и систематизация на подходи за разбиране и интерпретиране на централните за проблема конструкти, а именно литературни и социолингвистични компетентности и тяхното развитие в рамките на обучението по български език и литература. Докторатката е представила множество постановки в контекста на филологически, методически, социолингвистични и прочее изследвания относно концепции за езиковите, литературните и свързаните с тях компетентности като се е позовавала на авторитетни български и чуждоезични автори. Открити и акцентирани са множество полезни методически решения за работа по усъвършенстване на литературните компетентности в начален образователен етап, базирани на разработки и иновации на български изследователи. Постигнат е добър баланс в представянето и критичната дискусия на клъстера от конструкти, свързани с езиковата и комуникативната компетентности, като докторантката е потърсила

убедителни аргументи и задълбочени основания в анализа си на тяхната свързаност. Изложението се отличава с аналитичен и критичен характер и ясна авторска позиция относно трудностите и предизвикателства, които възникват от дидактически и методически характер при формирането на литературните и социолингвистични компетентности поради тяхната взаимна детерминираност.

Вторият смислов център в тази първа глава е посветен на психолого-педагогическите характеристики на учениците в началния образователен етап. Представени са накратко, но съдържателно основните психологически особености във връзка с ученето и обучението през този период. По-конкретно са разкрити характеристиките на средното детство в сензомоторен, когнитивно-речеви и афективен план с фокус върху спецификата на възприятно-представните процеси, паметта, познавателните способности. *Третият основен фокус* в теоретичната част на дисертацията е върху методическите аспекти за формиране на литературни и социолингвистични компетентности с акцент върху традиционни и актуални подходи и стратегии за стимулиране и усъвършенстване на способностите да се възприемат, осмислят, интерпретират образци на художествено литературно творчество за деца, както и да се създават собствени учебни художествени произведения.

Във **втора глава** са представени постановката и дизайнът на емпиричното изследване.

Позитивно впечатление прави разгърнатото и добре сруктурирано представяне на параметрите на обект-предметното поле на изследването, неговата програма с описание на основни методологически и методически компоненти, отнасящи се до целите, задачите и хипотезата на изследването, изследователските методи и процедури. Ясно откроени са трите етапа на изследването:

- *предварителен* с фокус към анкетно проучване на мнения на учители и родители за състоянието на двата изследвани типа компетентност – литературни и социолингвистични;
- *моделиращо-структуриращ*, който е насочен към обосноваване на собствен методически модел от интервенции за подобряване на литературните и социолингвистични компетентности в обучението по БЕЛ в начален етап;
- *верификационен*, в рамките на който се прилагат методическите интервенции/инструменти от модела и се експлорират (на базата на система от тестови задачи) ефектите от тях върху двете зависими променливи.

Сериозно внимание в тази част от дисертационния труд заслужава усилената и разгърната работа на докторантката по представянето на цялостен концептуален модел за развитие на двата типа компетентност (стр. 80-88). В представения модел се открояват ясно основните елементи и взаимовръзки между тях, а именно основните участници в процеса, техните функции, дейностите, в които са включени, спецификата на условията и предпоставките на обучението по БЕЛ, аспектите на взаимоотношаност и синергия между двата типа компетентност и възможните методически решения/дейности, които ще съдействат за тяхното взаимно допълване и надграждане.

В последната **трета глава** са изложени последователно и систематизирано резултатите, получени в трите етапа на изследването. В рамките на данните от анкетно проучване на учители и родители за тяхното мнение в областта на формирането на литературни и социолингвистични компетентности на началните ученици са направени изводи и заключения, които се отнасят до възможните проблеми и дефицити в тези области, до често използвани методически похвати и такива за родителска подкрепа в

домашна среда за подобряване състоянието на знанията и уменията на техните деца в областта на рецепцията, разбирането и естетическата оценка на литературни произведения, както и в областта на речевата вариативност в зависимост от социалните ситуации, контексти и среди, в които са включени началните ученици. Във връзка с моделиращо-структуриращата фаза на изследването докторатката последователно е аргументирала своите авторски методически решения/инструменти за едновременно развитие на литературните и социолингвистични компетентности в обучението по БЕЛ в начален етап. Така конструираният модел е подложен на експертна оценка, в рамките на която е потърсено съгласието между 11 експерти за съдържателната валидност на авторския модел като всяка от предложените в него методически интервенции е оценявана по три предложени показателя за всяка от двата типа компетентност чрез 4 степенна ординална скала. Във връзка с верификационната фаза за оценка на ефектите от предложения модел са представени семпли, но относително убедителни данни (базирани на T-test за независими и свързани извадки) за установени различия в състоянието на двете зависимии променливи (литературна и социолингвистична компетентност) в двете проследявани групи – контролна и експериментална паралелки от четвъртокласници в рамките на класическа постановка с пре- и посттестиране.

Представеният автореферат отговаря на необходимите изисквания, като отразява точно и адекватно в структурно и съдържателно отношение дисертационния труд. Докторатката има 5 публикации по проблематиката на дисертационното изследване, като 2 от тях са в реферирани и/или индексирани издания, с което се надхвърлят изискванията за придобиване на образователната и научна степен „доктор“.

Научни приноси

В теортико-приложен план могат да бъдат очертани няколко ключови приноси на дисертационния труд:

Осъществено е многоравнищно изследване, което дава възможност да се очертаят дефицитите в и възможностите за развитието на литературните и социалингвистичните компетентности в обучението по БЕЛ в началния училищен етап.

Предложена и добре обоснована е авторска методическа концепция за усъвършенстване на литературните и социалингвистични компетентности на учениците от началния етап на основната образователна степен.

Апробирана и верифицирана научно е технология за осъществяване на предложените методически решения/инструменти със специален фокус върху повишаване мотивацията на началните учениците.

Въпросът ми към докторантката е свързана с технологията за реализация на предложените нея и апробирани в 4 клас методически решения. По-конкретно, вижда ли тя и къде предизвикателства пред модификацията и адаптацията на тази технология за по-ниските класове от началния етап?

Заключение

Разработеният дисертационен труд има характера на оригинално научно изследване с много добро качество и отразява високата лична и професионална ангажираност на докторантката да изследва многоаспектно развитието на литературните компетентности и социалингвистични компетентности чрез възможностите на детската художествена литература. Всичко това е основание да дам положителна оценка на представеното дисертационно изследване и да подкрепя присъждането на

образователната и научна степен „доктор” на Теодора Янкова Вълева по професионално направление 1.3. Педагогика на обучението по ... (Методика на обучението по български език и литература в началния етап на образование).

София, 09. 06. 2023 г.

Рецензент:

/доц. д-р Б. Мизова/